

הקומדיה האלוהית בתרגומה העברי

מאת: דן מירון

ד"ר אליגרי רישום סנדור בוטיצ'לי

אולסבנגר את תרגום חלקה הראשון של "הקומדיה האלוהית", "התופת". עתה זכרנו לראות בדפוס גם את חלקה השני, "טורהטהרה". לכשתשלם עבודתו של מר אולסבנגר והתרגום יקיף גם את "העדן", יהא זה ללא ספק אחד ממפעלי התרגום העבריים הגדולים בתקופה האחרונה.

בינינו לבין "הקומדיה האלוהית" מסריי דות כשש מאות וחמשים שנה ("הקומדיה" חוברת לערך בשנים 1321—1315). זוהי יצירה העומדת כאבן-גבול בין ימי-הביניים לתקופת הרינסאנס. היא שולחת את שלר-חותיה אל העמוקים שבמעיינות התרבות האנושית. עיקרה — המסורות הנוצריות של ימי-הביניים. אבל לא מועט בה כלל חלקן של ההיסטוריה והמיתולוגיה הקלאסית (יוון ובעיקר רומי). נציג העולם הקלאסי, ווירגיל, מלווה את המשורר בנדודיו ב"תופת" וב"טורהטהרה". לא קשה לחשוף את עקבות סיפורי התנ"ך (ב"טורהטהרה", למשל, תיאור דוד המכרכר לפני ארון-ה', ומיכל מבטת בו בבזו מן החלון). וכן גילו החוקרים ביצירה זו עקבות השפעה מושלמית חזקה. "הקומדיה האלוהית" משמשת מעין אנציקלופדיה למדעי ימי-הביניים. הקורא מוצא בה הסברים אסטרנומיים ארוכים, וכן דיונים בבכיות דתיות-מטאפיזיות. מה עשוי, איפוא, לקרב את הקורא בן-ימינו ליצירה זו, הנראית לכאורה כה מרוחקת ממנו?

ראשית, אותם פרקי שירה, אותה ראייה פיוטית, שאינם תלויים בזמן ובמקום, הממלאים יצירה זו. המתרחש במעמקי "התופת" ובמעלות "טורהטהרה" מואר תמיד באור העולם-הזה דוקא. החוסאים ה"פוסעים" על החול הלוחט בתופת מביטים בדנטי ובוורגיל "כהביט בערב איש ברעף לאור חרמש הסהר". והם ממצמצים בעינייהם "כמו חיס זקן אל קוף המחט" ("התופת" מוזר טו). התקהלות הנשמות סביב למשורר בטורהטהרה מזכירה לו גם היא פיטואציה אנושית מאד: "בתם משחק הקוביות בחדר / זה המפסיד נשאר רוגז, ובצער / מזכיר כל סבוביו, מחכים לתר. או. / עם השני כל העזה הולכת, / מי לפניו, מי בגבו נוגע, / מי מצדו ירום כל ישכחנו" ("טורהטהרה" מוזר ר). ציוריו של דנטי חושפים דקות ופלאסטיות, עדנה וחריפות כאחת. אבל ההנאה מן הציורים הפיוטיים המשובצים במזמורים השונים אינה אלא חלק מן ההנאה שאנו עשויים להפיק מן היצירה. עיקר המושך והקוסם ב"קומדיה האלוהית" הוא דוקא המרחק, התהום הפעורה בינינו לבין העולם שיצרה. אין זה מרחק של שש מאות שנה בלבד. זהו מרחק שבהשקפת עולם ובהרגשת חיים. דורנו, שסימנו הרוחני הוא המבוכה והת-אייה, אינו יכול שלא להתפעל לקסמי השלר-מות והאחדות המציינים את "הקומדיה האלוהית". מבנה עולמו של דנטי הוא מוצק כברזל. הווייתו מכוונת כולה כלפי נקודה אחת — אלוהים. כל תלונה לא עולה על דעתו בראותו את עינויי הנמשות בתופת, אף שהוא עשוי להשתתף בצערן ולהסגוע מיסוריהן עד כדי התעלפות; שכן גם התופת יצירו של אלוהים היא, וכפי שהיא מעידה על עצמה, עשוה "הגבורה האלוהית, רום הבינה ומקור האהבה". יציבות רעיונית זו, המשתקפת אף במבנה הפיוטי של היצירה (כל אחד מחלקיה כולל 33 מזמורים), רחוקה מתפישתו של בן דורנו, אך מאידך היא קוסמת ומגדה בהרמוניות שבה. גורם נוסף המושך את הקורא ליצירה זו הוא הקירבה שבין הרקע ההיסטורי שלה לתקופתנו. דבר זה נשמע כפאראדוקס. הן שפע הפרטים ההיסטוריים-האקטואליים הוא המכביד על הקריאה, ומחייב מנגנון מורכב של הסברים ופירושים. אבל מש-הוסרה קליפה נוקשית זו הוסך מגעו הת-כוף של המשורר ברקע תקופתו לגורם מקרב ראשון במעלה. זוהי תקופה סעורה וטרופה. עיר-מדינה קטנה, פירנצי, נתונה בין שני מגניטי הכוחות הפועלים על הער-לם כולו: כוהן ומלך. בסערת מלחמת מפלגות, תככים ומזימות, נאבקה העיר על השגת איתלות בכוחות אלה כדי לכוונן את עתידה במו ידיה. אף תקופתנו תלויה ועומדת בין שני אדירי עולם, מסר ערת וטרופה בריב מפלגות ובתככים; אף המדינה בה אנו חיים נאבקה בכל אלה כדי לכוונן את עתידה במו ידיה.

המיטיב לקרוא ב"קומדיה האלוהית" יב-לה כי אספקלריה זו, המרוחקת בזמן ובמקום, משקפת גם את תקופתנו ומאבקנו. התרגום שלפנינו לא יהיה תרגומה האחרון של "הקומדיה האלוהית" לעברית. יש לקוות שברבות הימים ימצא מתרגם שיוכל להריק את היצירה כולה לעברית אף בחרוזים, למרות הקושי הרב שבחריזה הטריצינית, וכן למסור יותר מן השגב הי-פיוטי של היצירה (העשוי להתגלות אף בתרגום, כגון בתרגומו האנגלי של לורנס ביציון). מכל מקום, לעולם לא יוכל הקורא העברי לוותר על תרגומו הבהיר והמוצק של עמנואל אולסבנגר, ולעולם תהיה שמר-רה לו זכות מתרגמה העברי הראשון של "הקומדיה האלוהית" בשלימותה (קסעים מן "התופת" תרגם בשעתו ז. דיבוטנינסקי). שכן עיקרה של יצירה זו הוא בכללות המבנה הרעיוני והפיוטי שלה. וזכות היא, עלינו להודות להוצאת "תרשיש" ולמני-אלה ד"ר מ. שפיצר על צורתו הנאה של הספר, ועל שלא מצעו מן הקורא העב-רי את רישומיו של סנדור בוטיצ'לי. "תרשיש" היא אחת ההוצאות היחידות בארץ, שלא נסחפו במכול "עשית" הספי-רים, והריהי פוסעת מתון-מתון, בורדת מן המסולת והמנופה, אם במקור ואם בתרגום, ומגישה אותו לקורא בצורת חיצונית מרחיבה את הדעת. יזכו הוצאת "תרשיש" ומר אולסבנגר ונוכה כולנו לר-צאת את תרגום "העדן" בדפוס במהרה.

יוצר יוצר לעמו ולאנושות כולה. יכול הוא לקחת, שברבות הימים, לכשיוכר ערך יצירתו, יקראה אף בני-זכרו, אם כי מקרה ואם בתרגום. פעלו של-המתרגם מכחן לעמו ולשפתו שלו. עשר שנים עברו מיום שהוציא עמנואל